

Dr Karolina Nowak

**ODDZIAŁYWANIA KOREKCYJNE I WYCHOWAWCZE WOBEC MŁODZIEŻY
WYKAZUJĄCEJ ZABURZONE FORMY ZACHOWAŃ Z PERSPEKTYWY
PEDAGOGIKI RESOCJALIZACYJNEJ**

**CORRECTIVE AND EDUCATIONAL IMPACTS FOR YOUNG PEOPLE SHOWING
DISTURBED FORMS OF BEHAVIOR FROM THE PERSPECTIVE OF
REHABILITATION PEDAGOGY**

Streszczenie

Każda podejmowana próba rozwiązywania problemów związanych z zaburzonymi formami zachowań młodzieży, w tym podejmowanie właściwych oddziaływań wychowawczych i korekcyjnych jest niezwykle istotna nie tylko z punktu widzenia tych młodych ludzi, ich dalszej ścieżki rozwoju, ale także z punktu widzenia placówki, do której na co dzień wskazana młodzież uczęszcza. Zaburzone zachowania mają złożone uwarunkowania i mogą być wynikiem interakcji czynników środowiskowych, biologicznych a także czynników indywidualnych a w szczególności cech temperamentalnych młodego człowieka. Niniejszy artykuł przedstawia ogóle spojrzenie na problematykę związaną z możliwymi do podejmowania oddziaływaniami korekcyjnymi oraz wychowawczymi jakie może praktykować pedagog, wychowawca wobec młodzieży uzewnętrzniającej zaburzone formy zachowań. W pierwszej części prezentuję krótki zarys problematyki pedagogiki resocjalizacyjnej w zakresie jej specyficznych perspektyw. Następnie podejmuję się przedstawienia przykładów oddziaływań korekcyjno - wychowawczych wobec młodzieży przejawiającej zaburzone formy zachowania w kontekście pedagogiki resocjalizacyjnej.

Słowa kluczowe: młodzież, zaburzenia zachowania, resocjalizacja, oddziaływania korekcyjne i wychowawcze

Summary

Each attempt to solve problems related to disturbed forms of youth behavior, including taking appropriate educational and corrective actions, is extremely important not only from the point of view of these young people, their further development path, but also from the point of view of the institution to which the young people attend. Disordered behaviors have complex conditions and may be the result of the interaction of environmental and biological factors as well as individual factors, in particular the temperamental characteristics of a young

person. This article presents a general look at the issues related to possible corrective and educational interactions that can be practiced by a pedagogue, an educator towards young people displaying disturbed forms of behavior. In the first part, I present a brief outline of the issues of social rehabilitation pedagogy in terms of its specific perspectives. Then, I undertake to present examples of corrective and educational influences towards young people displaying disturbed forms of behavior in the context of social rehabilitation pedagogy.

Keywords: adolescent, behavioral disorders, resocialization, corrective interactions and educational

Wstęp

Wpływ na sposób życia i postępowania młodych ludzi ma wiele różnych środowisk. Na pierwszy plan wysuwa się oczywiście ich rodzina. W końcu to tam spędzają oni najwięcej czasu i nawiązują najbliższe więzi emocjonalne – przynajmniej tak powinno być. Poza rodziną równie istotne jest środowisko rówieśnicze oraz szkoła, do której później uczęszczają. Czasem zdarza się jednak, że na skutek różnych mniej lub bardziej ze sobą powiązanych czynników, młodzi ludzie nie funkcjonują zgodnie z powszechnie obowiązującymi kanonami (obyczajowymi, moralnymi i prawnymi). Wówczas zachodzi taka konieczność, że potrzebują wsparcia – i to profesjonalnego.

W wielu takich przypadkach – w tym także w zakresie udzielania pomocy młodzieży przejawiającej dewiacyjne zachowania (w wielu przypadkach skorelowanych z ich niedostosowaniem społecznym) – niezwykle pomocna i użyteczna okazuje się pedagogika resocjalizacyjna. W końcu to ona wypracowała w ciągu ostatnich kilkadziesiąt lat efektywne metody działań wychowawczych oraz korekcyjnych, które w wielu przypadkach przynoszą pozytywne rezultaty¹. Zanim jednak na nich się skoncentrujemy, warto najpierw zdefiniować to pojęcie. Dzięki temu znacznie łatwiej będzie się później odnaleźć w przestrzeni działań pomocowych i terapeutycznych skierowanych do osób małoletnich.

Zarys problematyki pedagogiki resocjalizacyjnej

Warto zacząć od tego, że resocjalizacja może być rozpatrywana z dwóch różnych perspektyw (wymiarów) – jako specyficzny (wcześniej określony) sposób oddziaływania

¹ L. Pytka, *Narodziny i rozwój polskiej pedagogiki resocjalizacyjnej*, „Student Niepełnosprawny. Szkice i Rozprawy” 2008, nr 8, s. 11–38.

wychowawczego oraz jako efekt tego procesu. „Pierwszy związany jest ze stosowaniem określonych metod, technik i sposobów oddziaływań, drugi jest natomiast urealnioną, zmaterializowaną i trwałą sumą efektów tychże oddziaływań. Cechą charakterystyczną wychowawczej działalności resocjalizacyjnej jest jej komplementarny i rozłożony w czasie charakter. Oznacza ona wzajemnie od siebie zależne i zintegrowane formy postępowania, które wynikają z przyjętych założeń metodologicznych”².

Problematyka resocjalizacji stanowi przedmiot dociekań pedagogiki resocjalizacyjnej. Można więc powiedzieć, że jest to nauka o charakterze interdyscyplinarnym. Jej podstawowe (prymarne) zadanie to:

1. utworzenie i wdrożenie metod oraz zasad restytuowania osobowości,
2. stworzenie metod efektywnej społecznej readaptacji osób oraz grup, które przejawiają zachowania dewiacyjne³.

Oprócz tego pedagogika resocjalizacyjna jest również traktowana jako prakseologia używana do ograniczania zachowań dewiacyjnych lub jako psychotechnika oraz socjotechnika wykorzystywana podczas eliminowania patologii społecznej. Ponadto w jej ramach opracowywane są także zasady skutecznej readaptacji⁴. Na tym oczywiście nie koniec, bo repertuar jej części składowych jest znacznie bardziej pojemny. I tak L. Pytka proponuje następujące sposoby rozumienia zjawiska resocjalizacji:

1. resocjalizacja jako pewnego rodzaju modyfikacja zachowań – w tym ujęciu pozbywanie się niepożądanych zachowań jednostki zachodzi w wyniku zmiany tego, w jaki sposób ona na co dzień postępuje (jej przekonania oraz postawy pozostają bez zmian);
2. resocjalizacja jako zmiana społecznej przynależności – w tym wypadku chodzi przede wszystkim o wyrugowanie roli dewianta; proces odbywa się poprzez dobrowolną oraz stopniowo postępującą rezygnację z antyspołecznych zachowań oraz związanych z nimi motywacji; odbywa się to na rzecz sukcesywnego przejmowania zupełnie nowej, tym razem już społecznie akceptowanej tożsamości;
3. resocjalizacja jako rodzaj przebudowy emocjonalnej – zgodnie z tego rodzaju sposobem rozumienia pojęcia „resocjalizacja” na pierwszy plan wysuwa się przejście od uczuć negatywnych, czyli tych, które napędzają łamanie norm prawnych oraz

² M. Konopczyński, *Osobowe przesłanki skutecznej resocjalizacji*, „Resocjalizacja Polska” 2016, nr 11, s. 5.

³ B. Urban, *Resocjalizacja jako przedmiot badań interdyscyplinarnych*, [w:] *Resocjalizacja*, B. Urban, J.M. Stanik (red.), Warszawa 2008, s. 17.

⁴ C. Czapów, S. Jedlewski, *Pedagogika resocjalizacyjna*, Warszawa 1971, s. 34.

społecznych (może to być np. zawiść, gniew albo zazdrość), do uczuć pozytywnych, czyli takich jak tolerancja, przyjaźń albo wyrozumiałość;

4. resocjalizacja rozumiana jako specyficzny mechanizm wrastania w „kulturę”, zaspokajania naturalnych ludzkich potrzeb (repersonalizacja) – zgodnie z tego rodzaju sposobem jej rozumienia istotna wydaje się przede wszystkim potrzeba zmieniania mechanizmów zaspokajania potrzeb (zarówno tych podstawowych, jak i wyższych) z tych, które są społecznie nieakceptowalne, na takie, które są zgodne z obowiązującym na danym obszarze systemem norm; warto jeszcze dodać, że na skutek tego rodzaju modyfikacji osoba resocjalizowana zyskuje także „cechy pełnej osoby ludzkiej, świadomej swego człowieczeństwa i odpowiedzialnej za siebie”⁵;
5. resocjalizacja traktowana jako sposób na ukształtowanie właściwych postaw społecznych – zgodnie z tego rodzaju ujęciem opiera się ona na założeniu, że cały mechanizm wykołejenia społecznego danej jednostki powstaje jako efekt w niewłaściwy sposób ukształtowanych postaw, które doprowadzają do pojawienia się antagonizmu destruktywnego; zmiana postaw (nastawień emocjonalnych, poznawczych oraz zachowaniowych) jest możliwa do zrealizowania właśnie za sprawą oddziaływań resocjalizacyjnych⁶;
6. resocjalizacja wielowymiarowa (transdyscyplinowa) wiąże się z koniecznością użycia w procesie resocjalizacji różnych wpływów (oddziaływań) wychowawczych; wszystkie one powinny wpłynąć w sposób znaczący właśnie na sferę behawioralną danej osoby – chodzi tu o sferę zaspokajania jej potrzeb oraz wdrożenie jej do właściwego wypełniania określonych ról społecznych; oczywiście w ramach tego rodzaju procesu dochodzi także do ukształtowania pozytywnego sposobu jej odczuwania, a nawet myślenia, finalnie daje to rezultat w postaci właściwych postaw; tym samym wszystkie realizowane oddziaływania zmierzają w kierunku wypracowania odporności danej osoby na różnego rodzaju sytuacje pokusy (chodzi tu o działające w sposób negatywny czynniki, które mogą mieć różny charakter biopsychiczny, czy też socjokulturowy; oprócz tego mogą one także stanowić podstawowe podłoże dla różnego rodzaju zachowań antyprawnych oraz antyspołecznych danej jednostki)⁷;

⁵ Tamże, s. 75.

⁶ L. Pytka, *Różne ujęcia definicji zjawiska resocjalizacji*, [w:] *Resocjalizacja*, B. Urban, M.J. Stanik (red.), Warszawa 2007, s. 74.

⁷ Zob.: J. Banasiak, *Reagowanie wychowawcze w wielowymiarowej pedagogice działania*, Warszawa 1996.

7. resocjalizacja jako rodzaj dopasowania sytuacji organizacyjnych do cech charakteru oraz predyspozycji danego nieletniego; ostatecznie powinna ona doprowadzić do krystalizacji charakteru⁸; cały ten proces zachodzi poprzez odrzucenie tresury, konformizmu i mistyfikacji charakterologicznej;
8. resocjalizacja jako specyficzny rodzaj „nawrócenia” w kierunku wartości wyższego rzędu; mogą być one związane z realizacją różnego rodzaju ideałów, np. samourzeczywistniania się; w tym wypadku pedagodzy bardzo często odwołują się właśnie do potrzeby zaspokajania wartości oraz potrzeb wyższego rzędu (np. kreacyjnych); w praktyce odbywa się to poprzez aktywizowanie twórczego potencjału danej osoby; jeden ze sposobów wykonywania tej koncepcji odbywa się poprzez arteterapię⁹;
9. resocjalizacja rozumiana jako specyficzny rodzaj reintegracji społecznej danej jednostki – odbywa się ona poprzez rekonstrukcję jej tożsamości osobowej (zarówno tej społecznej, jak i indywidualnej) – w tym wypadku najistotniejsze jest dostąpienie (przeżycie) wewnętrznej przemiany człowieka; cel ten może zostać zrealizowany na drodze transformacji obrazu własnej osoby oraz jej miejsca w świecie;
10. resocjalizacja postrzegana jako autoresocjalizacja (czyli rodzaj samowychowania resocjalizującego) – można powiedzieć, że jest to specyficzny „[...] rodzaj kierowania własnym rozwojem. Pozwalającym mimo załamań i kryzysów, przechodzić zgodnie z koncepcją «wektorów rozwoju» na coraz wyższe etapy społecznego funkcjonowania, pozwalające osiągać coraz dojrzałą postać siebie”¹⁰.

Proces korygowania wadliwych (dysfunkcyjnych) form zachowań wymaga od pedagogów wiele wyczucia, spostrzegawczości oraz cierpliwości. A wszystko za sprawą tego, że każdy młody człowiek jest inny – ma inne upodobania, predyspozycje oraz cechy osobnicze. W rezultacie wszystko musi zostać uwzględnione w terapii/zajęciach, które zostaną dla niego zaplanowane. M. Michel twierdzi nawet, że obecnie „[...] celem nowoczesnych, innowacyjnych oddziaływań profilaktycznych i resocjalizacyjnych staje się zapewnienie warunków ciekawego i twórczego życia. Zaprzestaje się działań zwalczających zachowania ryzykowne na rzecz wzmocnienia potencjałów oraz czynników chroniących. Podejście to, określane często mianem oddziaływań kreatywnych, koncentruje się na systemie racjonalnych

⁸ Por.: J. Florczykiewicz, *Resocjalizacja jako proces podnoszenia dobrostanu psychicznego. Zarys koncepcji*, „Opieka, Wychowanie, Terapia” 2008, nr 1–2, s. 73–74.

⁹ Zob.: T. Rudowski, *Arteterapia – inspiracje i wartości*, Warszawa 2007.

¹⁰ L. Pytka, *Różne ujęcia...*, dz. cyt., s. 75.

działań wzmacniających lub podtrzymujących rozmaite prospołeczne postawy, których załączki powinny być ukształtowane w okresie dorastania”¹¹.

Przykłady oddziaływań korekcyjno – wychowawczych wobec młodzieży przejawiającej zaburzone formy zachowania

Obecnie jako skuteczny i atrakcyjny dla młodych ludzi program korekcyjny i wychowawczy sprawdza się szeroko pojmowana koncepcja twórczej resocjalizacji M. Konopczyńskiego. Wyróżnia ją to, że opiera się na założeniach teorii poznawczej. Ponadto czerpie ona również z koncepcji interakcyjnych, a oprócz tego odwołuje się do różnego rodzaju potencjałów kreacyjnych młodej niedostosowanej społecznie osoby. Zgodnie z tym ujęciem, kluczowe jest postrzeganie całego mechanizmu resocjalizacji jako procesu rozwoju społecznego oraz osobowego. Cele, jakie są wówczas realizowane, sprowadzają się do:

- określenia strukturalnych części składowych procesu, który umożliwia nieszablonowe i twórcze rozwiązywanie wszystkich bieżących problemów danej osoby,
- poszerzania strukturalnych składników całego mechanizmu twórczego, który opiera się na sukcesywnym wdrażaniu kolejnych prób oraz różnego rodzaju kreatywnych ćwiczeń,
- prób zadaniowego wykonywania dzieł twórczych, którymi są właśnie nowe parametry tożsamości młodego człowieka,
- urzeczywistniania oraz unaoczniania wcześniej wykonanych dzieł¹².

Z kolei H. Kupiec wychodzi z założenia, że „Angażowanie wychowanków niedostosowanych społecznie w różnego rodzaju działalność twórczą pozwala również na rozwijanie w nich strukturalnych elementów twórczego myślenia, tzw. potencjałów twórczych. Stanowią one trwałą dyspozycję człowieka, warunkującą umiejętność rozwiązywania w nowatorski sposób napotykanym problemów życiowych, tym samym lepsze przystosowanie się do wymagań życia społecznego”¹³. Na tym oczywiście nie koniec, bo młody człowiek, który angażuje się w działalność twórczą (i wszelkie wchodzące w jej skład doświadczenia oraz przeżycia), nabywa zupełnie nowe umiejętności. To właśnie dzięki nim w jego strukturach poznawczych zachodzą daleko posunięte zmiany. Przede wszystkim zaczyna on zupełnie

¹¹ M. Michel, *Wzmacnianie czynników chroniących w innowacyjnych oddziaływaniach resocjalizacyjnych w kontekście koncepcji resilience*, [w:] *Innowacje resocjalizacyjne*, W. Ambrozik, A. Dąbrowska (red.), Warszawa 2000, s. 99.

¹² Por.: B.M. Nowak, *Rodzina w kryzysie. Studium resocjalizacyjne*, Warszawa 2011, s. 100.

¹³ H. Kupiec, *Socjoterapeutyczne aspekty twórczej resocjalizacji*, „Resocjalizacja Polska” 2011, nr 2, s. 175.

inaczej patrzeć na siebie – zmienia się więc jego sposób percepcji. Dzięki niemu horyzonty myślenia ulegają poszerzeniu. Zaczyna więc dostrzegać, że środowisko, w ramach którego dotychczas funkcjonował wcale nie jest takie idealne, jak się mu pierwotnie wydawało.

W wielu przypadkach pedagogika resocjalizacyjna czerpie z dokonań innych dziedzin nauki. Można wręcz powiedzieć, że adaptuje ona je na swój użytek. Przykład tego rodzaju tendencji stanowi wykorzystywanie w jej praktyce socjoterapii, która ma na celu:

- przebudowę negatywnych sądów poznawczych danego podopiecznego i tego, w jaki sposób postrzega on otaczającą go rzeczywistość,
- dostąpienie korektywnych doświadczeń, które powinny ostatecznie stanowić alternatywę dla wcześniej doświadczonych urazów,
- wypróbowanie alternatywnych (zupełnie nowych) efektywnych wzorów zachowań¹⁴.

W przypadku socjoterapii bardzo często zdarza się, że odreagowywanie wszystkich negatywnych emocji oraz urazów (emocjonalnych oraz psychicznych) stanowi cel wiodący organizowanych w jej ramach spotkań. Zazwyczaj polega to „[...] z jednej strony na prowokowaniu uczestników spotkań grupowych przez różnego rodzaju techniki projekcyjne do wyrażania swoich uczuć – co umożliwia rozładowanie emocji negatywnych, z drugiej natomiast na stworzeniu okazji do przeżywania emocji pozytywnych, poprzez angażowanie sprzyjającej temu aktywności grupowej”¹⁵.

Następny cel, który jest osiąganym w trakcie zajęć socjoterapeutycznych, stanowi organizowanie różnego rodzaju doświadczeń korygujących wszelkie wcześniejsze negatywne sądy oraz przekonania danego dziecka na jego temat. Oprócz tego podczas oddziaływań korekcyjnych stawia się także na ćwiczenie oraz utrwalanie zupełnie nowych – przede wszystkim społecznych umiejętności. Najczęściej „działa” to w ten sposób, że nadarzające się kolejno terapeutyczne okazje do wypróbowania swoich umiejętności sprawiają, że dane dziecko lepiej się poznaje. Przede wszystkim zaczyna ono sobie uświadamiać własne (nowo nabyte) kompetencje interpersonalne – a to z kolei stanowi rodzaj katalizatora korzystnych zmian rozwojowych w jego przyszłym życiu¹⁶.

Z kolei A. Jaworska wychodzi z założenia, że w terapii oraz profilaktyce zachowań dewiacyjnych, jakie pojawiają się u młodych ludzi, jako sposób wychowawczy może zadziałać „obudzenie” w nich dobrej natury. W praktyce może to być realizowane „[...] poprzez zaangażowanie młodych, niedostosowanych społecznie ludzi w wolontariat: prace z osobami

¹⁴ Zob.: J. Jagieła, *Socjoterapia w szkole. Krótki poradnik psychologiczny*, Kraków 2007, s. 9–10.

¹⁵ H. Kupiec, dz. cyt., s. 173.

¹⁶ Zob.: W. Sikorski, *Socjoterapia w praktyce psychopedagogicznej*, Nysa 2014, s. 29–43.

niepełnosprawnymi, starszymi, słabszymi, wymagającymi opieki, a także w opiekę nad zwierzętami”¹⁷.

Warto jeszcze nadmienić, że w tym wypadku równie skuteczne mogą się okazać np. zajęcia z jogi, które nauczą młodych ludzi, jak panować nad uczuciami i emocjami. Tym samym przyczynią się one do wydobywania na powierzchnię skrywanych przez nich problemów i różnego rodzaju dysfunkcji¹⁸.

Bardzo duży wpływ na to, czy potencjał działań resocjalizacyjnych odniesie pokładane w nim nadzieje, ma to, jak do tego rodzaju działań i ich następstw odniesie się środowisko, w ramach którego dana jednostka będzie później funkcjonowała. Jak zatem słusznie zauważył W. Ambrozik: „Dziś płaszczyzną toczącego się procesu resocjalizacji i to bez względu na to, czy mówimy o procesie toczącym się w warunkach otwartych, czy też w placówkach zamkniętych – musi być społeczeństwo, a zwłaszcza te jego przestrzenie i tkwiące w nich siły społeczne, które zdolne są uczestniczyć w reintegracji i readaptacji osób wykolejonych społecznie”¹⁹. Z całą pewnością zatem same działania kontrolne, dozoru i nadzorcze (które są realizowane zazwyczaj w różnego rodzaju zakładach zamkniętych) nie wystarczą. Dopiero ich odpowiednie włączanie do wielu różnych grup społecznych może spowodować, że ich członkowie odnajdą się w nowych rolach społecznych, do których ich wcześniej przysposabiano.

Pedagog stojący w obliczu doboru właściwych dla danego dziecka metod korekcyjnych oraz wychowawczych ma do użycia (wykorzystania) dwa podstawowe środki w resocjalizacji. Chodzi tu mianowicie o człowieka oraz o kulturę. Biorąc pod uwagę te dwie techniki resocjalizacyjne, można z kolei wyodrębnić:

- kulturotechnikę resocjalizacyjną,
- antropotechnikę resocjalizacyjną.

Sama „kulturotechnika zabawy i rozrywki dostarcza pozytywnych przeżyć emocjonalnych. Odgrywa ona ważną rolę i zmniejsza deficyt pozytywnych potrzeb, poprawia bilans emocjonalny jednostki, przywraca równowagę emocjonalną”²⁰. W tym wypadku poza samym wyrugowaniem zachowań negatywnych równie istotne jest także to, by odpowiednio szybko zacząć wdrażać (przyswajając tym młodym ludziom) zachowania pozytywne.

¹⁷ A. Jaworska, *O nowy paradygmat w wychowaniu młodzieży niedostosowanej społecznie*, „Opieka, Wychowanie, Terapia” 2008, nr 3–4, s. 35.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ W. Ambrozik, *Wielotorowość systemu resocjalizacji jako źródło jego kryzysu*, „Resocjalizacja Polska” 2013, nr 4, s. 22.

²⁰ M. Włosiński, *Techniki i systemy pedagogiki resocjalizacyjnej*, file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/VchuP_2014_34_5.pdf [dostęp: 19.05.2020].

Kluczowe są w tym wypadku zachowania i relacje, jakie łączą pedagoga z jego pacjentem (wychowankiem). Bez zaufania nie będzie możliwe osiągnięcie zadowalających rezultatów. I co niezwykle istotne, kwestia ta jest tak samo ważna w przypadku warunków zakładowych, wychowawczych, poprawczych, jak i karnych. W końcu w każdym z tych miejsc chodzi *de facto* o to samo – o zneutralizowanie (i naprawienie) skutków błędów i zaniedbań wychowawczych²¹.

Wybierając optymalną dla danego młodego człowieka technikę (i metodykę postępowania korekcyjnego oraz wychowawczego), zawsze należy mieć na uwadze fakt, że niezwykle istotne jest to, „[...] aby w toku oddziaływań pomóc tym ludziom spojrzeć w głąb siebie, stworzyć warunki do spontanicznego i autentycznego wyrażania siebie, swoich przekonań, konfliktów i urazów”²².

Jedno ze skuteczniejszych rozwiązań może w tym wypadku stanowić np. arteterapia, czyli leczenie przez sztukę. Obecnie już powszechnie wiadomo, że nie chodzi tu o samo malowanie czy też wcielanie się przez młodych ludzi w różne postaci sceniczne. O wiele istotniejsze jest to, że dzięki tym artystycznym przedsięwzięciom kształtowane są mechanizmy ich rozwoju osobistego. „To twórczy trening, wykorzystujący w dużym stopniu element zabawy”²³. Dzięki arteterapii możliwy staje się kontakt z podświadomością, a oprócz tego na powierzchnię wychodzą różnego rodzaju sytuacje, które stanowią realną przeszkodę w leczeniu dysfunkcji. Młody człowiek dzięki realizowanym przez niego twórczym aktywnościom zaczyna odczuwać radość oraz zadowolenie, a to w znacznej mierze wpływa na efekty wdrożonej w jego przypadku terapii²⁴.

Według M. Kulczyckiego, arteterapia działa w trójnasób, bo pełni funkcję rekreacyjną, edukacyjną oraz korekcyjną. Ta pierwsza polega na transformowaniu negatywnych nawyków na te bardziej wartościowe. Druga może się „objawiać” poprzez różne formy udzielania pomocy tym, którzy w danym miejscu i czasie najbardziej jej potrzebują. Trzecia polega na zbudowaniu zupełnie nowego „ja” – tym razem już świadomego własnej wartości i deficytów, które wcześniej go popychały do czynów nie zawsze zgodnych z obowiązującym aktualnie prawem²⁵.

²¹ Tamże, s. 20.

²² A. Mazur, *Niekonwencjonalne metody pracy z młodzieżą sprawiającą trudności wychowawcze*, „Pedagogika Katolicka” 2012, nr 11, s. 15.

²³ Tamże, s. 22.

²⁴ Por.: K. Opala-Wnuk, *Arteterapia – poza schematem szkolnej ławki*, „Psychologia w Szkole” 2005, nr 2, s. 3–11.

²⁵ E.J. Konieczna, *Arteterapia w teorii i praktyce*, Kraków 2007, s. 27.

W przypadku młodzieży niedostosowanej społecznie i wykazującej zaburzone formy zachowań skuteczne mogą się okazać te z oddziaływań korektywnych, które „mieszczą się” w muzykoterapii, choreoterapii, plastykoterapii i terapii przez teatr.

Muzyka działa w ten sposób, że zaspokaja (przynajmniej do pewnego stopnia) potrzebę przynależności, wolności oraz samourzeczywistnienia – a to, jak powszechnie wiadomo, są właśnie jedne z najważniejszych potrzeb młodych ludzi, którzy wymagają profesjonalnej pomocy pedagogicznej²⁶.

Z kolei aktywność ciała tańczącego pozwala na pozbycie się wszystkich negatywnych emocji. Można ją więc postrzegać jako rodzaj katharsis. Oprócz tego taki taniec może mieć również drugie dno. Mogą w nim bowiem być zaszyfrowane kluczowe dla późniejszego leczenia informacje, które są wyrażane w sposób niewerbalny oraz symboliczny²⁷. W podobny (metaforyczny) sposób działa plastyka. Poprzez nią znacznie łatwiej wyrazić to, z czym jest problem w przestrzeni werbalnej. Poza oczyszczeniem oferuje ona również realizację tych wszystkich planów oraz zamierzeń, które nie miały najmniejszych szans na to, aby je doprowadzić do skutku w świecie rzeczywistym²⁸.

Z kolei teatroterapia – „Jest najczęściej i najefektywniej stosowanym rodzajem arteterapii wśród osób niedostosowanych społecznie. Teatr może pomóc w realizacji wielu zadań resocjalizacyjnych. Najważniejsze z nich to formowanie pełnej, integralnej osobowości, kształtowanie norm moralnych, wyzwalamie ambicji twórczych, a przede wszystkim kształcenie wrażliwości niezbędnej w obcowaniu ze sztuką, ale i z innymi ludźmi”²⁹.

Oddziaływanie poprzez odpowiednio sprofilowaną i dopasowaną do danej młodej osoby sztukę daje jej możliwość odkrywania oraz rozwijania zupełnie nowych zainteresowań. Oprócz tego dzięki niej możliwa staje się także ekspresja dotychczas nierozwiązanych konfliktów wewnętrznych. Arteterapia nie powinna być redukowana wyłącznie do funkcji terapeutycznej. Przede wszystkim należy na nią spojrzeć przez pryzmat czynności, której celem będzie podniesienie jakości dotychczasowego życia jednostki, właśnie za sprawą obcowania ze sztuką. To, co wydaje się najistotniejsze w założeniach leżących u podstaw arteterapii, to fakt, że realizowane z podopiecznymi działania artystyczne nie stanowią celu terapii. One raczej funkcjonują jako środek, który jest wykorzystywany do wprowadzania zmian w zachowaniu jednostki. Dodatkowo dzięki nim możliwe jest uzyskanie wglądu w samego siebie. Do tego

²⁶ M. Konopczyński, *Metody twórczej resocjalizacji*, Warszawa 2007, s. 252–262.

²⁷ E.J. Konieczna, *Choreoterapia – taniec leczący duszę*, „Edukacja i Dialog” 2003, nr 8, s. 60–64.

²⁸ M. Konopczyński, *Metody twórczej resocjalizacji*, dz. cyt., s. 262–268.

²⁹ A. Mazur, dz. cyt., s. 17. Por.: D. Wosik-Kawala, *Teatroterapia w pracy z dzieckiem i młodzieżą*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1999, nr 10, s. 38–40.

dochodzi jeszcze eliminowanie zachowań destruktywnych i autoagresywnych, zwiększanie poziomu samooceny oraz redukcja stresu³⁰.

Do oddziaływań wychowawczych zaliczyć można również terapię otoczeniem (czyli tzw. *milieu therapy*), która „[...] w aspekcie resocjalizacyjnym pozwala przełamać u wychowanków patologiczne poglądy i postawy. Młodzi ludzie mają szansę odnaleźć się we właściwej rzeczywistości. [...] Zaszufadkowani w margines społeczny mają szansę odnaleźć się w innym sposobie funkcjonowania społecznego, a dzięki temu chłonąć postawy i zachowania społecznie akceptowane”³¹. Zgodnie z regułami tej metody terapeutycznej, kluczowe jest właściwe wprowadzenie młodego człowieka w otoczenie i wszystkie obowiązujące w jego kręgu reguły oraz normy. Oprócz tego trzeba go także nauczyć, jak we właściwy (społecznie aprobowany) sposób można zaspokajać swoje potrzeby. Oczywiście, wszystkie realizowane wówczas działania oraz przedsięwzięcia powinny zostać dopasowane pod konkretną osobę – jej sytuację życiową, potrzeby i deficyty, które powinna przezwyciężyć. „Ponadto cały personel mający bezpośredni kontakt z podopiecznym powinien mieć wyznaczone role w procesie resocjalizacji, gdyż tak właśnie wygląda zasada takiego nacisku”³². W ten sposób można również osiągnąć bardziej zauważalne i trwałe rezultaty.

Zakończenie

Bez względu na obraną ostatecznie metodę oddziaływań korekcyjnych czy wychowawczych niezwykle ważna jest przede wszystkim relacja, jaka będzie łączyła wychowawcę oraz jego podopiecznego. Ustalenie oczekiwań młodej osoby oraz wytyczenie sobie (i jemu) realistycznych celów to w tym wypadku podstawa. Kolejnym krokiem powinno być zaplanowanie całego procesu resocjalizacji oraz dążenie do tego, aby danego podopiecznego zaangażować w realizację zleczonych mu zadań.

Z kolei bardzo często łączenie wielu różnych technik oraz metod oddziaływań korekcyjnych i wychowawczych przynosi najlepsze rezultaty. Właśnie dlatego wielu pedagogów decyduje się na to, żeby łączyć ze sobą psychoterapię (zarówno indywidualną, jak i tę, która obejmuje osoby współtowarzyszące) oraz wychowanie resocjalizujące. Należy zdawać sobie sprawę także z tego, że skuteczność realizowanych oddziaływań

³⁰ M. Pokutycki, *Arteterapia*, [w:] *Terapia zajęciowa*, A. Bac (red.), Warszawa 2016, s. 127–139.

³¹ A. Mazur, dz. cyt., s. 25.

³² Tamże. Zob.: M. Koch-Kozioł, P. Uram, M. Reiter, *Niedostosowanie społeczne – przegląd wybranych interwencji resocjalizacyjnych*, https://www.researchgate.net/publication/330546169_NIEDOSTOSOWANIE_SPOLECZNE_PRZEGLAD_WYBRANYCH_INTERWENCJI_RESOCJALIZACYJNYCH [dostęp: 29.12.2022].

resocjalizacyjnych uzależniona jest między innymi od motywacji do zmiany zachowań samego wychowanka i jego oczekiwań oraz wyznaczenia „zdroworozsądkowych” celów dostosowanych do indywidualnych możliwości podopiecznego.

Ponadto znaczącą rolę odgrywa również to, jak lokalne środowisko przyjmie później (ponownie) taką osobę i czy będzie ona potrafiła się we właściwy sposób w nim odnaleźć.

Bibliografia:

1. Ambrozik W., *Wielotorowość systemu resocjalizacji jako źródło jego kryzysu*, Resocjalizacja Polska 2013, nr 4.
2. Banasiak J., *Reagowanie wychowawcze w wielowymiarowej pedagogice działania*, Warszawa 1996.
3. Czapów C., Jedlewski S., *Pedagogika resocjalizacyjna*, Warszawa 1971.
4. Florczykiewicz J., *Resocjalizacja jako proces podnoszenia dobrostanu psychicznego. Zarys koncepcji*, [w:] Opieka, Wychowanie, Terapia 2008, nr 1–2.
5. Jagieła J., *Socjoterapia w szkole. Krótki poradnik psychologiczny*, Kraków 2007.
6. Jaworska A., *O nowy paradygmat w wychowaniu młodzieży niedostosowanej społecznie*, [w:] Opieka, Wychowanie, Terapia 2008, nr 3–4.
7. Konieczna E.J., *Arteterapia w teorii i praktyce*, Kraków 2007.
8. Konieczna E.J., *Choreoterapia – taniec leczący duszę*, [w:] Edukacja i Dialog 2003, nr 8.
9. Konopczyński M., *Metody twórczej resocjalizacji*, Warszawa 2007.
10. Konopczyński M., *Osobowe przesłanki skutecznej resocjalizacji*, [w:] Resocjalizacja Polska 2016, nr 11.
11. Kupiec H., *Socjoterapeutyczne aspekty twórczej resocjalizacji*, [w:] Resocjalizacja Polska 2011, nr 2.
12. Mazur A., *Niekonwencjonalne metody pracy z młodzieżą sprawiającą trudności wychowawcze*, [w:] Pedagogika Katolicka 2012, nr 11.
13. Michel M., *Wzmacnianie czynników chroniących w innowacyjnych oddziaływaniach resocjalizacyjnych w kontekście koncepcji resilience*, [w:] Innowacje resocjalizacyjne, W. Ambrozik, A. Dąbrowska (red.), Warszawa 2000.
14. Nowak B.M., *Rodzina w kryzysie. Studium resocjalizacyjne*, Warszawa 2011.
15. Opala–Wnuk K., *Arteterapia – poza schematem szkolnej ławki*, [w:] Psychologia w Szkole 2005, nr 2.
16. Pokutycki M., *Arteterapia*, [w:] Terapia zajęciowa, A. Bac (red.), Warszawa 2016.

17. Pytka L., *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*, Warszawa 2000.
18. Pytka L., *Różne ujęcia definicji zjawiska resocjalizacji*, [w:] B. Urban, M.J. Stanik, *Resocjalizacja*, Warszawa 2007.
19. Rudowski T., *Arteterapia – inspiracje i wartości*, Warszawa 2007.
20. Sikorski W., *Socjoterapia w praktyce psychopedagogicznej*, Nysa 2014.
21. Urban B., *Resocjalizacja jako przedmiot badań interdyscyplinarnych*, [w:] Resocjalizacja t.1, J.M. Stanik, B. Urban (red.), Warszawa 2008.
22. Urban B., *Zaburzenia w zachowaniu i przestępczość młodzieży*, Kraków 2000.

Netografia:

1. Koch-Kozioł M., Uram P., *Niedostosowanie społeczne – przegląd wybranych interwencji resocjalizacyjnych*,
https://www.researchgate.net/publication/330546169_NIEDOSTOSOWANIE_SPOLECZNE-PRZEGLAD_WYBRANYCH_INTERWENCJI_RESOCJALIZACYJNYCH
[dostęp: 29.12.2022].
2. Włosiński M., Techniki i systemy pedagogiki resocjalizacyjnej
file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/VchuP_2014_34_5.pdf [dostęp: 19.05.2020].